

„AMOR PATRIAE” LA OVIDIU

Iubirea de patrie constituie una dintre coordonatele fundamentale ale poeziei latine. De la „Analele” lui Ennius, eruditul poet al perioadei preclasice și pînă la „Itinerariul” lui Rutilius Namatianus, cel din urmă reprezentant de valoare al literaturii antichității păgîne, pămîntul italic, Roma și glorioasa ei istorie ocupă un loc de seamă în versurile aproape tuturor poezilor latini.

Cel care a dat acestui sentiment dimensiuni nemaiîntîlnite pînă la el, conferindu-i sensuri majore, integrîndu-l destinului istoric al unui popor, a fost Vergiliu. Suflul patriotic al „Eneidei” este copleșitor, izvorînd din simțire colectivă și mîndrie națională.

Avînd o structură poetică diferită, crescut în atmosfera poezilor novatori, a elegiacilor Catul, Propertiu și Tibul, Ovidiu va circumscrie dragostea de patrie trăirilor personale, destinului său individual. Poet citadin, spirit modern prin excelență, Ovidiu este în același timp un poet al pămîntului natal. Patria constituie pentru el o realitate spirituală permanentă, un element regenerator, cu valoare simbolică.

În opera sa întîlnim, încă din prima perioadă de creație, elemente semnificative ale sentimentului iubirii de patrie. În „Amores”, o temă predilectă este cea a descrierii țînutului natal, bogat în vii și livezi, în izvoare limpezi. Poetul se dovedește un atent observator al universului agrest, un mare peisagist :

„Pars me Sulmo tenet Peligni tertia ruris ;
 Parva, sed irriguis ora salubris aquis.
 Sol licet admoto tellurem sidere findat,
 Et micet Icaris stella proterva canis ;
 Arva pererrantur Peligna liquentibus undis,
 Et viret in tenero fertilis herba solo.
 Terra ferax Cereris, multoque feracior uvae :
 Dat quoque bacciferam Pallada gratus ager :
 Perque resurgentes rivis labentibus herbas
 Gramineus madidam cespes obumbrat humum”¹.

¹ Amores, II, 16, v. 1-10.

(Sînt la Sulmona, al treilea plai din ţinutul pelignic ;

Ape cu val străveziu micu-i cuprins răcoresc.

Sub ale soarelui albe văpăi, glia crapă de-arşiţă,

Din înălţimi strălucind, Sirius varsă dogori ;

Dar prin ogoarele ţării peligne curg limpezi izvoare

Şi pe-nverzitele lunci ierburi bogate răsar.

Ţara e rodnică-n grîu şi cu mult e mai rodnică-n struguri :

Vezi pe costişe ades şi ai Palladei măslini.

Apele ce şerpuiesc pe cîmpii prospeţime dau ierbii,

Pajişti întinse-nverzesc pe umezitul pămînt).

Ovidiu, deşi se afla în mijlocul vieţii mondene de la Roma, îşi simţea rădăcinile înfipte adînc în pămîntul natal. El se considera un „vlăstar al cîmpiei peligne” („Peligni ruris alumnus”) ².

În „Heroïdes”, poetul pune în gura personajelor sale feminine cuvinte exprimînd dragostea de ţară, sentimentul apartenenţei la o anumită patrie. Briseis îi spune lui Ahile :

„Et fueram patriae pars ego magna meae” ³.

(Parte-nsemnată şi eu din a mea ţară am fost).

Vorbînd de fraţii ei, afirmă cu mîndrie că aceştia s-au jertfit pentru patrie, contopindu-se cu ea :

„Qui bene pro patria, cum patriaque iacent” ⁴.

(Ei pentru ţară-au pierit toţi, împreună cu ea).

Adresîndu-se lui Aeneas, Didona caută să-l convingă pe pribeag de zădărnicia eforturilor sale de a domni peste alte ţinuturi, deoarece fiecare îşi va apăra cu îndrjire pămîntul strămoşesc :

„Altera : quaesita est altera terra tibi.

Ut terram invenias, quis eam tibi tradet habendam,

Quis sua non notis arva tenenda dabit ?” ⁵

(Caută prin lumii de-acum alte pămînturi să ai.

Cine-ţi va da peste ele domnia, cumva de le afli,

Brazda lui cine-şi va da s-o stăpînească străini ?)

În cîteva versuri din „Metamorfoze”, apare ideea de înstrăinare, de exil, poetul anticipînd propriul lui destin. Moartea lui Faeton este astfel descrisă :

„Quem procul a patria diverso maximus orbe

Excipit Eridanus...” ⁶

(...Departate de ţară,-n străine meleaguri,

Marele riu Eridan îl primi...)

Clymene colindă întreg pămîntul pentru a găsi rămăşiţele trupului fiului ei. Poetul subliniază aceeaşi idee a înstrăinării :

„Reperit ossa tamen peregrina condita ripa” ⁷.

² *Ibidem*, III, 15, v. 3.

³ *Heroïdes*, III, v. 46.

⁴ *Ibidem*, v. 106.

⁵ *Ibidem*, VII, v. 14-16.

⁶ *Met.*, c. II, v. 322-323.

⁷ *Ibidem*, v. 337.

(Ea le găsește-nsfirșit îngropate pe țărături străine).

Ca o componentă a sentimentului iubirii de patrie, apare în „Faste” cultul străbunilor. De fapt, această operă reprezintă o adevărată pledoarie pentru cunoașterea și cultivarea străvechilor datini ale poporului roman. Este vorba de acel „mos maiorum”, atât de caracteristic pentru epoca lui Augustus. Ideea cinstirii străbunilor apare frecvent în „Faste” :

„Iam tamen extincto cineri sua dona ferebant,
Compositique nepos busta piabat avi”⁸ ;

„Romulus obsequitur, lucemque Remuria dicit
Illam, qua positis iusta feruntur avis”⁹.

(Totuși stinsei cenuși se dădeau convenite prinoase
Și pe mormîntul străbun jertfe nepoții-aduceau ;

Romulus a ascultat și numește Remuria ziua-n
Care cu jertfe cinstim noi pe străbunii-ngropați).

O temă predilectă pentru Ovidiu este gloriificarea Romei, a puterii romane. În multe versuri transpare orgoliul său de a fi cetățean roman, exclamînd parcă, asemenea unui personaj din Titus Livius, „Civis Romanus sum” :

„Jupiter, arce sua cum totum spectet in orbem ;
Nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.

Salve, laeta dies : meliorque revertere semper :
A populo rerum digna potente coli”¹⁰.

(Jupiter cînd din cetatea-i întregul glob îl privește
N-are nimic de văzut ce să nu fie roman.

Slavă, zi bună, mereu tot mai bună revino ! al lumii
Domn, poporul acest vrednică cinste îți dă).

Puterea romană este hiperbolizată, capătă dimensiuni colosale, intervenind aici același orgoliu al poetului de a fi cetățean al Romei, stăpîna lumii :

„Post, ubi Roma potens opibus iam saecula quinque
Vidit et e domito sustulit orbe caput...”¹¹.

(Cînd însă Roma puternică secole cinci străbătuse
Și și-a-nălțat capul sus, lumea întreagă-nvingînd...)

O imagine asemănătoare, dar mai sugestivă, întîlnim la Vergiliu, în *Bucolica* I¹².

Încă din „Faste”, poetul vorbește de „patriae dulcis amor”¹³ („dorul cel dulce de țară”), sentiment care va căpăta o intensitate dramatică în perioada exilului.

⁸ *Fasti*, c. V, v. 425-426.

⁹ *Ibidem*, v. 479-480.

¹⁰ *Ibidem*, c. I, v. 85-88.

¹¹ *Ibidem*, c. IV, v. 255-256.

¹² *Bucolice*, I, v. 28-29.

¹³ *Fasti*, c. V, v. 653.

O notă aparte în cadrul operei ovidiene o constituie ideea patriei concepute ca un spațiu nedeterminat, poetul întâlnindu-se aici cu concepția stoică a patriei universale. Evandru care pleacă în exil este îmbărbătat astfel de mama sa :

„Omne solum forti patria est, ut piscibus aequor,
Ut volucris, vacuo quidquid in orbe patet”¹⁴.
(Orice pământ îi e patrie celui viteaz, cum e marea
Peștilor, păsărilor cerul cu largu-i deschis).

Dacă în operele scrise la Roma se conturează câteva elemente ale sentimentului patriotic ovidian, iubirea de patrie apare ca o coordonată fundamentală, ca o temă predilectă în perioada exilului tomitan. Pe cînd în perioada dinainte de exil iubirea pentru pămîntul natal este calmă, senină, cu caracter tonifiant, în perioada exilului ea devine un sentiment dureros, sfîșietor. La Pontul Euxin poetul își redescoperă patria, redescoperindu-se pe sine. De fapt, întreaga operă scrisă în exil poate fi considerată un amplu „patrium carmen”, cu accente tragice.

Pentru a defini sentimentul său patriotic, Ovidiu folosește diferite expresii deosebit de sugestive :

„blandus patriae amor”¹⁵, „patriae dulcis amor”¹⁶, „amor patriae ratione valentior omni”¹⁷, „patriae dulce solum”¹⁸.

Într-una din epistolele pontice, și anume cea către Rufinus, poetul încearcă să definească în câteva versuri memorabile sentimentul dorului de patrie, al iubirii față de pămîntul natal, considerîndu-l ca ceva inefabil, mai presus de toate celelalte simțăminte omenești :

„Cum bene firmarunt animum praecepta iacentem,
Sumptaque sunt nobis pectoris arma tui ;
Rursus amor patriae ratione valentior omni,
Quod tua texuerunt scripta, retextit opus.

Non dubia est Ithaci prudentia : sed tamen optat

Fumum de patriis posse videre focis.

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos

Ducit, et immemores non sinit esse sui”¹⁹.

(Vai ! sfaturile tale abia mă întărise,

Abia luasem scutul pe care mi l-ai dat,

Cînd dragostea de țară, mai tare decît toate,

Tot ce-a făcut scrisoarea pe loc a destrămat.

Era-nțelept Ulise ! Dar cît dorea-nțeleptul

Să vadă măcar fumul ieșind din vatra sa !

¹⁴ *Ibidem*, c. I, v. 493-494.

¹⁵ *Tristia*, I, 3, v. 49.

¹⁶ *Fasti*, c. V, v. 653.

¹⁷ *Ex Ponto*, I, 3, v. 29

¹⁸ *Tristia*, III, 8, v. 8.

¹⁹ *Ex Ponto*, I, 3, v. 27-30 ; 33-36.

Cu ce-i vrăjește oare pe toți pământul țării
De nu-l mai poate nimeni de-a pururea uita ?)

Sentimentul iubirii de patrie se îmbină cu ideea de libertate, concepută ca ceva izvorînd de la natură :

„Cum bene sint clausae cavea Pandione natae,
Nittitur in silvas quaeque redire suas“²⁰.

(Chiar bine-n colivie să-i fie filomelei,
Tot în păduri să zboare o mină dorul ei).

Elegia în care Ovidiu înfățișează ultima noapte petrecută la Roma este „pagina cea mai patetică pe care el a scris-o vreodată“²¹.

Despărțirea de pământul natal, de cei dragi, îi provoacă poetului o acută senzație de durere psihică și fizică :

„Dividor haud aliter, quam si mea membra relinquam :
Et pars abrupti corpore visa suo est“²².

(Mi s-a părut atunce că mă dezbin în două
Și că din trup o parte acolo mi-a rămas).

Pierderea patriei este echivalentă pentru poet cu propria lui extincție :

„Cum patriam amisi, tum me periisse putato :

Et prior, et gravior mors fuit illa mihi“²³.

(Cînd mi-am pierdut eu țara, atunci mi-a fost pieirea,

Acea mi-a fost moartea dintii și cea mai grea).

În opera lui Ovidiu, patria este asociată valorilor umane fundamentale. Într-o elegie scrisă de ziua soției sale, poetul îi urează acesteia :

„Illa domo, nataque sua, patriaque fruatur“²⁴.

(De casa ei, de fiică, de țară aibă parte !).

O componentă a iubirii de patrie o constituie la Ovidiu dragostea lui pentru limba maternă. Deși vorbea limba greacă și a învățat-o apoi și pe cea getă, compunînd chiar versuri în această limbă, poetul a rămas credincios pînă în ultimele clipe ale vieții graiului latinesc :

„Ne tamen Ausoniae perdam commercia linguae,
Et fiat patrio vox mea muta sono :

Ipse loquor mecum, desuetaque verba retracto“²⁵.

(Și tocmai ca să nu pierd învățul limbii mele,

Și graiul ausonic să nu-mi rămînă mut,

Vorbesc cu mine însumi, rostesc uitate vorbe).

O idee obsedantă a poetului, care revine ca un leit-motiv în toate elegiile sale din perioada exilului, este cea a redobîndirii patriei pierdute. Această permanentă aspirație se traduce uneori în imagini fantastice, în care poetul, cuprins de reverie, se închipuie zburînd deasupra pământului natal :

²⁰ *Ibidem*, v. 39–40.

²¹ Eugène Nageotte, *Ovide. Sa vie, ses oeuvres*, Paris, Librairie du Collège de France, 1872, p. 195.

²² *Tristia*, I, 3, v. 73–74.

²³ *Ibidem*, III, 3, v. 53–54.

²⁴ *Ibidem*, V, 5, v. 19.

²⁵ *Ibidem*, V, 7, v. 61–63.

„Nunc ego iactandas optarem sumere pennas,
Sive tuas, Perseu, Daedale, sive tuas :

Ut tenera nostris cedente volatibus aura
Aspicerem patriae dulce repente solum“²⁶.

(Și cum aș vrea acuma să pun niște aripe,
Aripile lui Dedal sau ale lui Perseu,
Să zbor cu ele-n aer și, despicînd văzduhul,
Pămîntul țării mele să-l văd deodată eu).

Poetul explorează chiar și spațiul oniric, pendulînd mereu între vis și trezie, fiind înconjurat de grăitoare imagini :

„Aut ubi decipior melioris imagine somni,
Aspicio patriae tecta relicta meae“²⁷.

(Iar cînd mă-ngînă somnul cu visuri mai frumoase,
Văd casa mea din țara pe care n-o mai am).

Elegiile lui Ovidiu din perioada exilului cuprind o permanentă rememorare a trecutului, o dureroasă „căutare a timpului pierdut“ :

„Sic tamen haec absunt, ut quae contingere non est
Corpore, sint animo cuncta videnda meo.

Ante oculos errant domus, urbs et forma locorum,
Succeduntque suis singula facta locis“²⁸.

(Departate-s toate, mîna-mi nu poate să le-atingă ;
Cu ochii minții, însă pe toate eu le văd.

Ah ! toate se perindă și-mi trec pe dinainte
Și casa mea și Roma și locuri și-nîmplări).

Frumusețile pămîntului natal, monumentele strălucitoare ale Romei, i se dezvăluie rînd pe rînd în această continuă rememorare :

„Eque domo rursus pulchrae loca vector ad urbis,
Cunctaque mens oculis prae videt illa suis.

Nunc fora, nunc aedes, nunc marmore tecta theatra,
Nunc subit aequata porticus omnis humo.

Gramina nunc campi pulchros spectandis in hortos,
Stagnaque et euripi, Virgineusque liquor“²⁹.

(Eu ies apoi de-acasă, mă plimb prin mîndra Romă,
Cu ochii minții toate aieva eu le văd :

Și foruri văd și teatre de marmură, palate,
Mă plimb pe sub portice, văd cîmpul înverzit

Al zeului războinic, grădinile frumoase,
Bazine și canale și-al Vergurii izvor).

Dar dincolo de peisajul citadin, de imaginea Romei, pe care poetul o contemplă cu un ochi de estet, Ovidiu manifestă predilecție pentru peisajul agrest, pentru natura patriei sale. Imaginile prin care descrie venirea primăverii, renașterea naturii, sînt pline de prospețime și luminozitate, de exuberanță și optimism :

²⁶ *Ibidem*, III, 8, v. 5-8.

²⁷ *Ex Ponto*, I, 2, v. 47-48.

²⁸ *Tristia*, III, 4, v. 55-58.

²⁹ *Ex Ponto*, I, 8, v. 33-38.

„Iam violas puerique legunt hilaresque puellae,
Rustica quas nullo nata serente gerit.

Prataque pubescunt variorum flore colorum,
Indocilique loquax gutture vernat avis“³⁰.

(Copiii cei zburdalnici, copilele voioase

Culeg din iarba verde sfielnici toporași.

Cu flori în fel de fețe cîmpiiile se-mbracă

Și păsări guralive pe ramuri ciripesc).

Pămîntul strămoșesc nu este văzut de poet numai ca o simplă metaforă, ca o pură abstracție, ci ca o realitate concretă, cu sensuri adînci. Petrecîndu-și copilăria în vecinătatea ogoarelor ținutului pelign, a viilor încărcate de rod, Ovidiu va simți de-a lungul întregii sale vieți legătura cu pămîntul natal, simbol al fericirii simple și al rodniciei. Într-una din elegiile scrise în exil, poetul va exclama :

„Pro quibus amissis, utinam contingere possit

Illuc saltem profugo gleba colenda mihi!“³¹.

(Cum le-am pierdut pe toate ! Și cum nu se mai poate

Să aibă și pribeagul o brazdă de lucrat !)

Pierzîndu-și speranța de a-și redobîndi patria în timpul vieții, poetul își exprimă dorința ca, după moarte, rămășițele trupului său să se reîntoarcă în pămîntul natal. Adresîndu-se soției, îi spune :

„Ossa tamen facito parva referantur in urna.

Sic ego non etiam mortuus exul ero“³².

(Tu oasele-ntr-o urnă să mi le-aduci acasă,

Încalte după moarte să nu mai fiu pribeag).

Dar trupul i-a rămas în pămîntul celei de a doua patrii a sa, unde elementul latin a pătruns și a devenit peren.

Iubirea de patrie, unul dintre cele mai înălțătoare sentimente omenști, și-a găsit o desăvîrșită expresie în opera unuia dintre cei mai de seamă mesageri ai umanismului antic.

RÉSUMÉ

„AMOR PATRIAE“ CHEZ OVIDE

En montrant que l'amour de la patrie constitue une des coordonnées fondamentales de la poésie latine, l'auteur de l'ouvrage met en évidence les dimensions de ce sentiment chez le poète Publius Ovidius Naso. On analyse successivement les éléments significatifs du sentiment de l'amour de la patrie présents dans les trois périodes de création ovidienne : l'amour des beautés de la région natale, l'amour de Rome et de

³⁰ *Tristia*, III, 12, v. 5-8.

³¹ *Ex ponto*, I, 8, v. 49-50.

³² *Tristia*, III, 3, v. 65-66.

ses monuments, le culte des ancêtres, l'amour de la langue maternelle etc. Dans l'ouvrage, on souligne que, pendant la période de l'exil à Tomi, l'amour de la patrie devient un sentiment douloureux, déchirant. Une permanente aspiration du poète, qui revient dans toutes ses élégies de la période de l'exil, est celle de la récupération de la patrie perdue. En fait, toute l'oeuvre écrite en exil peut être considérée un ample „patrium carmen“, aux accents tragiques.

L'ouvrage met en évidence le fait qu'Ovide considère l'amour de la patrie comme un sentiment fort, au-dessus de tous les autres sentiments humains.